

Anita Srebnik

Soočanje kultur v dvojezičnem slovaropisju

Przekłady Literatur Słowiańskich 5/1, 304-321

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Soočanje kultur v dvojezičnem slovaropisju

An Encounter of Cultures in a Bilingual Lexicon

Anita Srebnik

Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko, Filozofska fakulteta Univerze
v Ljubljani, anita.srebnik@guest.arnes.si

Data zgłoszenia: do 15.02.2014 — Data recenzji i akceptacji: 28.03.2014; 9.04.2014

Key words: anisomorphism, bilingual dictionaries, bilingual lexicography, translation equivalence, zero equivalence, lexical gap, grammatical gap, referential gap, culture-specific terms.

Uvod

Dvo- ali večjezični slovarji od nekdaj približujejo dva ali več jezikov, na prvi pogled le površinsko zajete v posameznih geslih. Če pa kvalitetne dvojezične slovarje pogledamo podrobneje, se nam v njih razgrne paleta znanja na stičišču ne samo dveh jezikov, temveč tudi dveh kultur. Spomnimo samo na prve ohranjene slovarje iz tretjega tisočletja pr.n.št. V tem obdobju so Akadci, semitski prebivalci s severa Mezopotamije, postopno osvajali sumerski jug in prevzemali visoko razvito in njim nadrejeno sumersko kulturo, saj so bili mnenja, da bodo s prevzemom sumerske kulturne tradicije utrdili svojo politično moč. Na glinene tablice v klinopisu so spisali prve dvojezične besedne sezname na svetu s sumerščino kot izhodiščnim jezikom, ki so vsebovali izgovorjavo sumerskih besed ter njihov prevod v akadski jezik, imenovan tudi asirsko-babilonski jezik. Tako je tudi s pomočjo teh prvobitnih slovarjev na akadsko kulturo vplivala sumerščina, ki je bila v drugem tisočletju pr.n.š., znanem tudi kot babilonskem obdobju, po vsej verjetnosti že mrtev jezik¹.

¹ M. Snell-Hornby: *The Bilingual Dictionary — Victim of its own Tradition*. In: *The History of Lexicography: Papers from the Dictionary Research Centre Seminar at Exeter*. Ured. R.R.K. Hartmann. Amsterdam—Philadelphia 1986, s. 207—218.

Prvotna funkcija dvojezičnega slovarja je podajanje prevodne ustreznice ciljnega jezika v izhodiščnem jeziku ali kot je zapisal Ladislav Zgusta, „boter leksikografije dvajsetega stoletja”²: »Osnovni namen dvojezičnega slovarja je povezovanje leksikalnih enot z enakim besednim pomenom enega jezika z leksikalnimi enotami drugega jezika»³.

1. Kultura v slovarjih in anizomorfizem

Jeziki se porojevajo iz mnogoterih potreb po komunikaciji in izhajajo iz različnih kulturnih ozadij; ljudstva in narodi po vsem svetu so razvili svojstvene načine življenja, mišljenja in posledično različne jezikovne sisteme, ki jim omogočajo sporazumevanje⁴. Po podatkih Unesca⁵ naj bi se na svetu govorilo med 6.000 in 7.000 jezikov, od katerih naj bi jih bilo ogroženih okoli 2.700. Jezikovni raznolikosti botrujejo razlike v naravnem okolju, kulturi, navadah in običajih, verskih prepričanjih, gospodarskih pogojih itd. Ves čas razvoja sporazumevanje med ljudmi poteka tako znotraj jezikovnih skupnosti kot med njimi. Ne glede na omenjene razlike med ljudstvi, narodi in jezikovnimi skupnostmi, morajo obstajati določene jezikovne univerzalije, skupne družbene vrednote in kulturne podobnosti, sicer sporazumevanje med ljudmi sploh ne bi bilo mogoče. Le-te predstavljajo osnovo za sporazumevanje znotraj kultur in med njimi, prav tako pa omogočajo prevajanje iz enega jezika v drugega.

Kadar se med seboj sporazumevajo sogovorniki iz različnih jezikovnih okolij, ki uporabljajo vsak svoj jezik, je naloga prevajalca ali tolmača, da odstrani ovire na poti medsebojnega sporazumevanja in slovar je lahko pri tem eden izmed pripomočkov. Ker sta jezik in kultura tesno prepletene, prevajanje ne poteka le med jezikoma, temveč zaobjema tudi prenos iz ene kulture v drugo. Prevajalec in leksikograf, ki med drugim sestavlja slovar tudi za prevajalca, sta torej kulturna posrednika, zato ne zadostuje, da sta večča obeh jezikov in v idealnem primeru dvojezična, temveč morata poznati enako dobro tako izvorno kot tudi ciljno kulturo.

Vendar pa to, kar ima neka kultura za tipično, druga kultura lahko pojmuje povsem drugače. V tem primeru si isti del resničnosti razlagata vsaka po svoje

² *A Practical Guide to Lexicography*. Ured. P.G.J. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia 2003, s. 459.

³ L. Zgusta: *Manual of Lexicography*. Prague/The Hague 1971, s. 357.

⁴ H. Yong in J. Peng: *Bilingual Lexicography from a Communicative Perspective*. Amsterdam/Philadelphia 2007, s. 229.

⁵ Unesco vse od leta 2009 na interaktivnem zemljevidu (www.unesco.org) zaznava jezike, ki jim grozi izumrtje.

in ga razdelita na drugačne segmente, ki zato pripadajo drugačnim pomenom oz. pojmom v obeh kulturah oz. jezikih. Tovrstno medjezikovno razliko delitve resničnosti na drugačne segmente imenujemo anizomorfizem. Izraz anizomorfizem je izpeljan iz biologije, kjer njegov antonim izomorfizem pomeni »podobnost v videzu ali ustroju raznih vrst ali ras«⁶. Vse, kar je v neki kulturi edinstveno, je lahko vir anizomorfizma. Po Yongu in Pengu je pojav anizomorfizma mogoče razdeliti na pet kategorij: (1) kulturni (npr. kit. *taiji*: slov. *taj/tai čí*), (2) jezikoslovni oz. kategorialni (npr. odsotnost členov v slovenščini v primerjavi z nizozemščino), (3) komponentni (prekrivnost je le delna, kar se v slovarju izraža v delnih ustreznicah), (4) izvenjezikovni (enciklopedični izrazi) in (5) specializirani anizomorfizem (redki in novonastali tehnični termini)⁷.

Razlike, ki izkazujejo asimetričen odnos med jezikoma, predstavljajo največjo oviro pri učenju in razumevanju tujega jezika ter medjezikovnem sporazumevanju na sploh, kar zadeva tudi književno prevajanje. Anizomorfizem tudi leksikografom povzroča največje težave pri sestavljanju dvojezičnega slovarja.

Kot smo že omenili, je prvotna naloga dvojezičnega leksikografa usklajevanje leksikalnih enot izhodiščnega in ciljnega jezika in iskanje leksikalne ustreznosti med njimi. Ustreznost na zgolj leksikalni ravni pa ne zadošča, »zato je odgovornost leksikografa tudi v osveščanju uporabnika pri dojetanju tuje kulture in pri ustvarjanju besednih asociacij in podob, ki so kar se da blizu tistim, ki jih imajo domači govorniki«⁸.

Primerjana jezika pogosto tudi nimata enakih oz. podobnih poimenovanj ali enakega števila leksemov za določeni pojem. Nizozemski jezik pozna denimo številne navtične izraze za vrste plovil, ki jih v slovenščini ne poznamo, prav tako so nam neznan njihovi pojmi, zato jih moramo prevesti opisno. Npr. *vlet* bi v slovenščini opisali kot *manjši plitek tovorni čoln z zaobljenim premcem za prevoz zemlje, blata ali šote*. Obratno v nizozemščino ne moremo enobesedno in brez razlage prevesti poimenovanj za geološke pojave v alpskem svetu, kot so *ozebnik*, *skok*, *skrotje*, *žlambor* ipd. Pojemovni sistemi se lahko med jeziki razlikujejo tudi po pomenski strukturi. Npr. nizozemski leksem *bos* ima dva pomena: gozd in šop (roč, ključev, ipd.). Slovenski leksem *gozd* tako le delno ustreza pomenu leksema *bos*.

Poleg Zguste⁹ ter Yonga in Penga¹⁰ na anizomorfizem med jeziki kot temeljnim vzrokom za pomanjkanje ekvivalence med jeziki med drugim opozarjajo še

⁶ *Veliki slovar tujk*. Ured. M. Tavzes. Ljubljana 2002, s. 1303.

⁷ H. Yong in J. Peng: *Bilingual Lexicography...*, s. 229.

⁸ *Ibidem*.

⁹ L. Zgusta: *Manual of Lexicography...*, s. 357.

¹⁰ H. Yong in J. Peng: *Bilingual Lexicography...*, s. 229.

Pinchuck¹¹, Al-Kasimi¹², Nelson¹³, Mtuze¹⁴, Neubert¹⁵, Baker in Kaplan¹⁶, Gouws¹⁷, Jarošová¹⁸, González-Jover¹⁹ in Adamska-Sałaciakova²⁰.

Zaradi jezikovnega in kulturnega anizomorfizma je za ustreznice značilno, da so le delne, približne, nedobesedne in asimetrične, in ne toliko popolne, neposredne in dobesedne.

2. Razpravljanja o ekvivalenci

O ekvivalenci se zelo pogosto razpravlja v prevodoslovju, kontrastivnem jezikoslovju in leksikografiji. Znotraj teh treh disciplin obstajajo različni pristopi. Nekateri zagovorniki funkcionalizma v prevodoslovju gredo celo tako daleč, kot denimo Snell-Hornbyjeva, ki trdi, da je »ekvivalenca neprimerna kot osnovni pojem v prevodoslovju: termin *ekvivalenca* poleg tega, da je netočen in slabo definiran (celo po več kot dvajsetletnih vročičnih razpravah) predstavlja iluzijo simetričnosti med jeziki, ki komajda obstaja in ne seže dlje od nejasnih približkov, in ki izkrivlja osnovne prevajalske probleme«²¹.

Če bi se v leksikografski teoriji zavzemali za podobno stališče proti obstoju ekvivalence, bi si s tem žagali vejo, na kateri sedimo.

¹¹ I. Pinchuck: *Scientific and Technical Translation*. London 1977, s. 269.

¹² A.M. Al-Kasimi: *Linguistics and Bilingual Dictionaries*. Leyden 1983, s. 131.

¹³ R.J. Nelson: *Translation and Translating Dictionaries*. »The Incorporated Linguist« 1978, št. 17, s. 36—37.

¹⁴ P. Mtuze: *Problems of Equivalence and Adequacy in a Trilingual Context*. »South African Journal of Linguistics« 1990, št. 8, s. 30—32.

¹⁵ A. Neubert: *Fact and Fiction of the Bilingual Dictionary*. In: *EURALEX '90 Proceedings. IV International Congress*. Ured. A.M. Ezquerro. Barcelona 1990, s. 29—42.

¹⁶ M. Baker in R. Kaplan: *Translated! A New Breed of Bilingual Dictionaries*. »Babel« 1994, št. 40, s. 1—11.

¹⁷ R.H. Gouws: *Bilingual Dictionaries and Communicative Equivalence for a Multilingual Society*. »Lexikos« 1996, št. 6, s. 14—31.

¹⁸ A. Jarošová: *Problems of Semantic Subdivisions in Bilingual Dictionary Entries*. »An International Journal of Lexicography« 2000, št. 13, s. 12—28.

¹⁹ A.G. González-Jover: *Meaning and anisomorphism in modern lexicography*. »Terminology« 2006, št. 12, s. 215—234.

²⁰ A. Adamska-Sałaciak: *Meaning and the Bilingual Dictionary. The Case of English and Polish*. Frankfurt am Main 2006, s. 231; Eadem: *Examining Equivalence*. »An International Journal of Lexicography« 2010, št. 23, s. 387—408; Eadem: *Between designer drugs and afterburners: a Lexicographic-Semantic Study of Equivalence*. »Lexikos« 2011, št. 21, s. 1—22.

²¹ M. Snell-Hornby: *Translation Studies. An integrated approach*. Amsterdam—Philadelphia 1988, s. 180.

Za nekatere raziskovalce ne glede na teoretični prevodoslovni okvir, ki mu pripadajo, ekvivalenca ni nič drugega kot udobna utvara: »Prevajalec proizvaja ekvivalenco, je profesionalni komunikator, ki ga ljudje plačajo zato, da lahko verjamejo, da je, na kateri koli ravni že, B enako A«²². Ekvivalenca je torej stvar verjetja, s čimer bi se strinjali Gutt²³, Toury²⁴ in Pym²⁵, a takšen nazor hkrati pomeni tudi konec pojmovanja ekvivalence kot jedrnega koncepta. Kljub vsem kritikam in zavračanjem se je pojem ekvivalence v znanstvenem diskurzu trdno obdržal. Koller v članku iz leta 1995²⁶ izriše meje pojma ekvivalence ter pokaže na postopno prehajanje enakovrednosti med izhodiščnim in ciljnim jezikom. Naslavlja dve glavni značilnosti današnje situacije: potrebo po dogovoru o predmetu preučevanja in neuspeh doseganje definicije pojma ekvivalence. Halversonova predlaga v slogu kognitivne leksikalne semantike, ki obravnava leksikalno enoto kot pojmovno kategorijo, da bi tudi ekvivalenci pripisali prototipične ter obrobnejše lastnosti v enem in drugem jeziku ter jo razumeli kot široko paleto odnosov od podobnosti do enakosti, kajti prehoden pojem ekvivalence naj bi bil nujen za prevodoslovne študije²⁷.

Oblikovanje enotne, vesplošno veljavne definicije ekvivalence v vseh treh disciplinah; prevodoslovju, kontrastivnem jezikoslovju in leksikografiji, ni možno²⁸. Ekvivalenca v leksikografiji je ožje zastavljena (navsezadnje ne more upoštevati prevajanja celotnih besedil), vendar je lahko v tolažbo leksikografov, da je tudi v prevodoslovju pojem ekvivalence, kjer je sicer manj natančno definiran, še vedno in še kako uporaben, zato se leksikografija lahko oplaja tudi z izsledki prevodoslovja²⁹. Mnenja smo, da bi bila Vinayeva in Darbelnetova preglednica prevajalskih postopkov³⁰ vsekakor koristna ne samo pri prevajanju vezanega besedila, temveč tudi pri iskanju ustreznice v slovarju.

Umberto Eco³¹ sicer ne uporabi termina anizomorfizem, izrazi pa njegovo bistvo, s tem ko na podlagi mnogih primerov prevodov iz literature ugotavlja, da

²² A. Pym: *Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication*. Frankfurt am Main 1992, s. 228.

²³ E.A. Gutt: *Translation and relevance: cognition and context*. Manchester/Boston 2000, s. 271.

²⁴ G. Toury: *The Notion of 'Assumed Translation' — An Invitation to a New Discussion*. In: *Letterlijkheid, Woordelijkheid / Literality, Verbality*. Ured. H. Bloemen et al. Antwerpen / Harmelen 1995, s. 135—147.

²⁵ A. Pym: *Translation and Text Transfer...*, s. 228.

²⁶ W. Koller: *The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies*. »Target« 1995, št. 7, s. 191—222.

²⁷ S.L. Halverson: *Translation Equivalence*. In: *Elsevier Encyclopedia of Language and Linguistics*. Ured. K. Brown. Amsterdam 2006, s. 100—104.

²⁸ A. Adamska-Sałaciak: *Examining Equivalence...*, s. 387—408.

²⁹ Ibidem.

³⁰ A. Pym: *Exploring Translation Theories*. London/New York 2010, s. 168.

³¹ U. Eco: *Experiences in Translation*. [Prev. A. McEwen] Toronto 2001, s. 135.

se jezikovni sistemi med seboj ne ujemajo, kar še ne pomeni, da jih ni mogoče primerjati. In ravno primerjanje je v srži leksikografske dejavnosti pri iskanju medjezikovnih ustreznice, ne glede na prevodoslovne teoretične ugotovitve ali ugibanja, ki gredo celo tako daleč, da trdijo, da je obstoj ekvivalence le v subjektivnem prepričanju. Tudi če se s slednjim strinjamo, je leksikografska ustreznica v vsakem primeru predmet pričakovanja oz. potreb slovarskih uporabnikov, z njo pa leksikografi izpolnjujemo — zlasti komunikativne in kognitivne — leksikografske funkcije.

3. Logična delitev ekvivalence

Znotraj »logične dimenzije«³² ekvivalence ločimo tri vrste. Poleg popolne ali absolutne in delne ali relativne ustreznosti ločimo še ničo ustreznico, kakor jo imenujejo že Kromann *et al.*³³, vse vrste ustreznosti pa so izhodišče za sestavo dvojezičnega slovarja. Takšna delitev je precej ohlapna, kajti meje med vrstami ustreznice »so zelo zabrisane in izmuzljive; ustreznost je prej lestvica od bolj ali manj popolnega izomorfizma (pojmovnega ujemanja) do bolj ali manj popolnega anizomorfizma (odsotnosti pojmovnega ujemanja), a je takšna klasifikacija s praktičnega vidika zelo pomembna, ker gre za odnos med izrazom v izhodiščnem in ciljnem jeziku, od katerega je pogosto odvisen način navajanja ustreznice v slovarju.

V nadaljevanju se posvetimo nični ekvivalenci, ki tako leksikografom kot prevajalcem predstavlja enega najtrših orehov.

4. Niča ekvivalenca in njene leksikografske rešitve

Ničto ustreznisko razmerje nastopi, ko v ciljnem jeziku ni enote, ki bi predvodno ustrezala leksemu izhodiščnega jezika. Gouws in Prinsloo navajata, da se besedišče enega jezika ne razvija nujno vzporedno z besediščem drugega jezika³⁴. Če v nekem jeziku obstaja poimenovanje za določeni pojem, to še ne pomeni, da

³² B. Svensén: *A Handbook of Lexicography*. Cambridge 2009, s. 535.

³³ H. Kromann: *Principles of Bilingual Lexicography*. In: *Wörterbücher/ Dictionaries/ Dictionnaires 1989—1991. Dictionaries. Handbooks of Linguistics and Communication Science*. Ured. F.J. Hausmann et al. Berlin 1991, s. 2711—2728.

³⁴ R.H. Gouws in D.J. Prinsloo: *Principle and Practice of South African lexicography*. Stellenbosch 2005, s. 210.

bo za enak pojem imel poimenovanje tudi drugi jezik oz. z drugimi besedami: da bo ta pojem v njem leksikaliziran.

Ničta ekvivalenca je najkompleksnejša vrsta ustrezniskega odnosa v dvojezičnem slovarju. Medtem ko je ničti odnos mogoč in povsem sprejemljiv pri prevajanju vezanega sobesedila, kjer ni nujno, da prevajalec prav za vsako izhodiščno enoto poda ustreznico v ciljnem jeziku, kajti lahko jo tudi izpusti ali navede delno ustreznico, leksikograf zanjo mora najti ustrežno rešitev, ki bo nedvoumno izražala pomen in / ali funkcijo iztočnice. Ponazorimo to z vezanim besedilom, kjer je nizozemski stavek *Thuis laden deze klanten hun boodschappen uit en gebruiken de dozen een derde keer door er oude kranten, legen flessen en vuile wattenstaafjes in te gooien*³⁵. v slovenščino preveden z *Doma stvari zložijo v shrambo in škatle uporabijo še v tretje, tako da vanje zmečejo stare časopise, prazne steklenice ter umazane vatirane paličice*³⁶. Iz primerjave ugotovimo, da leksikalna enota *klanten* (stranke) v slovenščino sploh ni prevedena, ker je implicirana v osebni glagolski obliki tretje osebe množine, eksplicitno pa omenjena v prejšnjih stavkih, medtem ko je *boodschappen* (nakupi) prevedena s splošnejšim izrazom oz. z nadpomenko *stvari*. Poleg tega je v prevodu dodan leksem *shramba*, ki se v nizozemskem stavku sploh ne pojavi. V prevodih je to pogost pojav in če se ozremo k prevodnim teorijam ekvivalence, lahko rečemo, da je tu na delu »načelo potrebne natančnosti«³⁷ v okviru funkcionalističnega pristopa, po katerem je od danega sobesedila odvisno, v kakšni meri bo določena beseda eksplicitno navedena.

Gouws in Prinsloo³⁸ odkrivata številne strategije pri reševanju problemov z vrzeli v med seboj kulturno bolj ali manj oddaljenih jezikih, kjer nekatere iztočnice nimajo prave ustreznice — predvsem so to kulturnospecifični izrazi, zelo raznovrstni po kompleksnosti —, zato leksikografom predstavljajo enega največjih izzivov. Kompleksnost ničte ustreznice sta Gouws in Prinsloo razdelila v troje ravni³⁹. Prvo raven v hierarhiji ničtih ustrezniskih odnosov predstavljajo leksikalne vrzeli, ko sta pojma za določeno stvar ali pojem znana v obeh jezikih, a leksikalizirana le v enem, in pri katerih pogosto, a ne vedno, zadošča že kratko pojasnilo oz. parafraza pomena. Zapletenejše so slovnične vrzeli, ko v drugem jeziku manjka slovnična kategorija, ki jo je treba ustrežno izpostaviti in razložiti. Nastanku leksikalnih in slovničnih vrzeli botrujejo jezikovni dejavniki. Najtrši oreh predstavljajo nanosniške vrzeli; tabu besede, kulturnospecifične besede ali besede z občutljivim pomenom, ki so posledica izvenjezikovnih dejavnikov.

³⁵ T. Lanoye: *Kartonnen dozen*. Amsterdam 1991, s. 148.

³⁶ T. Lanoye: *Kartonaste škatle*. [Prev. M. Seliškar Kenda] Ljubljana 2007, s. 134.

³⁷ H.G. Hönig in P. Kussmaul: *Strategie der Übersetzung*. Tübingen 1996, s. 172.

³⁸ R.H. Gouws in D.J. Prinsloo: *Surrogaatekwivalensie in tweektalige woordeboeke met spesifieke verwysing na zero-ekwivalensie in Afrikataalwoordeboeke*. »Tydskrif vir Geesteswetenskappe« 2010, št. 50, s. 502—519.

³⁹ Ibidem.

4.1. Leksikalna vrzel

Morton Benson je pri sestavljanju *Angleško-srbohrvaškega slovarja*⁴⁰ naletel na leksikalne vrzeli, ki v mnogih primerih veljajo tudi za razmerje med angleščino in slovenščino⁴¹, npr. *ageism* (br. ang. diskriminacija starejših, starostna diskriminacija), *to bump sb. from a flight* (odvzeti komu prostor na letalu), *escape artist* (iluzionist/-tka, ki se reši iz raznih vezi in zabojev), *five o'clock shadow* (neobrita brada, na novo zrasla brada nekaj ur po britju), *gag order* (uradna prepoved poročanja), *jet lag* (jet lag, fiziološke motnje zaradi menjave časovnih pasov pri letalskih poletih). Tudi v *Velikem angleško slovenskem slovarju*⁴² najdemo veliko podobnih leksikalnih vrzeli. Namesto ustreznice so lahko navedena pojasnila oz. kratke parafraze ali izposojenke (z razlago ali brez), npr. *playability* (primernost za igro/igranje), *punch line* (zadnje besede v šali ali zgodbi, ki jo naredijo smešno), *stable companion* (član/-ica iste organizacije; proizvod istega proizvajalca), *stage-struck* (zaljubljen v gledališče), *tweeter* (visokotonski zvočnik, visokotonec).

Če pogledamo na jezik z diahrone perspektive, ugotovimo, da nekdanje nanosniške vrzeli to več niso:

- a) ker so leksikalne enote, ki jih je določeni jezik prevzel iz drugega jezika, postale internacionalizmi, npr. v slovenščini: *kavboj* (ang. *cowboy*), *gol* (ang. *goal*), *internet*, *cede* ali *CD* (ang. *compact disc* oz. *CD*), *videorekorder* (ang. *video-recorder*) ali pa se je raba prevodnih ustreznice ustalila, npr. *Bela hiša* (ang. *White House*), *ovalna pisarna* (ang. *Oval Office*), *medmrežje* (ang. *internet*), *zgoščanka*, *programska oprema* (ang. *software*) oz. so bili angleški leksemi delno prevedeni *video snemanje* (ang. *video-recording*), *dvd predvajalnik* (ang. *DVD player*);
- b) ker so sčasoma sprva nanosniške, nato pa leksikalne vrzeli zapolnili predmeti, ki jih prej v določeni kulturi ni bilo. Benson⁴³ s tem v zvezi omenja ameriški leksem *station wagon*, v britanski angleščini *estate car*, ki ga pred letom 1966 v nekdanju Jugoslaviji niso poznali. Od objave v *Moto Reviji* l. 1966 se polagoma uveljavi v srbohrvaščini termin *karavan*, v slovenščini pa *kombi*. V to skupino bi sodili vsi pod a) omenjeni izrazi za tehnične naprave ter izrazi kot *doping*, *šov* (ang. *show*), *inženiring* (ang. *engineering*), ki so se v slovenščini v glavnem uveljavili v zadnjih dvajsetih letih.

⁴⁰ *An English-SerboCroatian Dictionary*. Ured. M. Benson. Cambridge 1990, s. 780.

⁴¹ Slovenske prevode angleških leksemov smo črpali iz *Velikega angleško-slovenskega slovarja Oxford-DZS, 2005/06*.

⁴² *Veliki angleško-slovenski slovar Oxford — DZS*. Ured. S. Krek. Ljubljana 2005/06, s. 2238.

⁴³ M. Benson: *Culture-Specific Items in Bilingual Dictionaries of English*. »Dictionaries« 1990, št. 12, s. 43—54.

V stiku z drugim jezikom pogosto prihaja do leksikalnih vrzeli, ko ima ena kultura oz. jezik še posebej razvito določeno področje delovanja⁴⁴, zelo pogosto pa leksikografi naletimo na primere, ko v nekem jeziku obstaja izraz za konkretni in specifični pojem, v drugem jeziku pa izraz preprosto ni na voljo, čeprav je v njem pojem znan. V prvi vrsti so zanimive primerjave z oddaljenimi jeziki, kot je npr. jezik Keley-i, ki nima splošnega glagola oz. nadpomenke za *zmečkati*, zato pa ima zanj deset glagolov s specializiranimi pomeni, npr. *letik* (zmečkati z nohti), *pedit* (zmečkati s prsti ali pod podplati), *kupikup* (zmečkati z dlanmi) itd.⁴⁵.

Nič manj zanimive niso primerjave med leksemi iz vsakdanjega življenja med sorodnejšimi jeziki. Denimo slovenski leksem *popotnica* v prenesenem pomenu v nizozemščini, pa tudi v angleščini, ni leksikaliziran in bi ga v obeh jezikih prevedli s parafrazo; *eten voor onderweg* oz. *food for the road* (dob. hrana za med potjo oz. hrana za na pot).

Kako se v slovenščini imenuje prečka, ki jo kupci na blagajniški trak polagajo med svoje nakupe in tiste v vrsti pred ali za njimi? Pojem je znan v obeh jezikih in v nizozemščini zanj obstaja izraz *beurtbalkje*, v slovenščini pa tovrstnega izraza nimamo in bi ga najbrž morali skovati, kakor so ga pred leti v nizozemščini, sedaj pa se je ustalil in se pojavlja v vseh slovarjih. Morda bi ga poimenovali *blagajniški vmesnik* ali *delilec nakupov*. V angleščini zanj uporabljajo izraze ***checkout/shopping divider*** in ***next customer bar***. Vendar leksikograf ni poklican za to, da ustvarja nove izraze, ki naj bi se ustalili, temveč je njegova naloga opis ali popis stanja v jeziku. Preskriptivizem, ki je vladal v leksikografiji vse do šestdesetih let⁴⁶, se je umaknil sodobnemu, deskriptivnemu pristopu do jezika.

4.2. Slovnična vrzel

Slovnična vrzel, za katero smo skovali pojem po analogiji omenjenih leksikalne in nanosniške vrzeli, se nanaša na slovnične kategorije in funkcijske besede ipd., ki v enem jeziku obstajajo, v drugem pa ne. V jeziku lahko zazija slovnična vrzel zaradi sistemske razlike med jezikoma, kadar ciljni jezik ne pozna slovnične kategorije, ki jo uporablja izhodiščni jezik. Pomena funkcijskih in slovničnih besed v slovarju pogosto ne moremo prevesti v drugi jezik, ker opravljajo predvsem slovnično funkcijo in ne pomenske, zato semantičnih ustreznih ni mogoče podati, kakor tudi ne semantične parafraze, ki je sicer običajna pri ničtih ustrezniških odnosih, zato mora leksikograf postopati inovativno. Uporabiti mora druge načine

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Prelomnico med dotedanjim preskriptivnim in deskriptivnim pristopom v leksikografiji pomeni *Webster's Third New International Dictionary* iz leta 1961 urednika Philipa Goveja.

prikaza neznane slovnične kategorije. To najbolj stori s ponazoritvijo v sobesedilu in s krajšo razlago slovničnega sistema, s čimer zagotovi razumevanje iztočnice ali prispeva k besedilni produkciji. Gouws in Prinsloo⁴⁷ takšno alternativno ponazoritev jezikovnih enot, ki jih v drugem jeziku ni in ki ne more biti enotna za vse tovrstne vrzeli, temveč se razlikuje od primera do primera in od jezika do jezika, imenujeta transformativni pristop podajanja ustreznice, namesto običajnega kontemplativnega, kjer zadostuje, da ustreznice podamo na pomenski ravni.

Tipičen primer transformativnega pristopa je obravnava nizozemskega določnega člena *de* ali besede *er*⁴⁸ v *Nizozemsko-slovenskem slovarju*⁴⁹. V slovenščini pri njunem prevodu nastane slovnična vrzel, ker njunih funkcij ne izražamo s skladijskimi ali leksikalnimi sredstvi, zato za iztočnico opisu funkcije namesto ustreznice neposredno sledijo primeri rabe:

de	<i>določni člen [v redkejših zvezah se pojavlja v arhaičnih sklanjanjih oblikah: den, der, des, 's]</i>
	Dat is de auto van Piet. <i>To je Pietov avto.</i>
	op den duur <i>sčasoma</i>
	in naam der wet <i>v imenu zakona</i>
	de heer des huizes <i>(hišni) gospodar</i>
	's ochtends <i>zjutraj; dopoldne</i>
	's winters en 's zomers <i>pozimi in poleti</i>

Slovnična (ne)določnost je s členi izražena v germanskih, romanskih in mnogih drugih jezikih, v slovanskih jezikih (razen v bolgarščini in makedonščini) ali denimo v kitajščini pa člena ne poznamo.

er	1 [<i>krajevno</i>] <i>Is Barbara thuis? — Nee, die is er niet. Je Barbara doma? — Ne, ni (je).</i>
	2 [<i>pred števnikom</i>] <i>Hoeveel kinderen hebt u? — Ik heb er drie. Koliko otrok imate? — Tri.</i>
	3 [<i>formalni osebek</i>] <i>Er mag hier niet gerookt worden. Tu se ne sme kaditi.</i>
	4 [<i>v povezavi s predlogom</i>] <i>De uitzending begint vroeg, zodat er ook kinderen naar kunnen kijken. Oddaja se prične zgodaj, tako da jo lahko gledajo tudi otroci.</i>

⁴⁷ R.H. Gouws in D.J. Prinsloo: *Surrogaatekwivalensie in tweetalige woordeboeke...*, s. 502—519.

⁴⁸ Nizozemski jezikoslovci priznavajo, da se te besede ne da uvrstiti v nobeno od besednih vrst, nekatere funkcije izražajo prislovne, druge zaimkovne lastnosti, zato jo imenujejo preprosto »beseda er«. *Algemene Nederlandse Spraakkunst* 1997, s. 464.

⁴⁹ A. Srebnik: *Nizozemsko-slovenski slovar*. Ljubljana 2007, s. 578.

Nizozemska beseda *er*, ki je ni mogoče uvrstiti v nobeno besedno vrsto, opravlja pa zaimkovno-prislovno funkcijo, je še en primer slovnične vrzeli v slovenščini. Nobena od štirih funkcij, ki jih opravlja, nima neposredne slovenske ustreznice, vsebuje le kratko informacijo o slovnični vlogi, ki ji sledi primer rabe.

4.3. Nanosniška vrzel: kulturnospecifični izrazi

Nanosniška vrzel nastopi, ko leksikalna enota izhodiščnega jezika nima ustreznice v ciljnim jeziku, ker govorci zaradi razlik v njihovi kulturi ne poznajo njenega nanosnika ali referenta.

Ljudje se v glavnem sporazumevajo z besedami, zato je pomembno, da poznajo splošno sprejete besedne pomene in jih znajo uporabiti v koherentnih zvezah ali stavkih, za kar morajo poznati (četudi intuitivno) slovnična pravila, poleg tega pa tudi druge dejavnike kot slogovno označenost in register⁵⁰. V slovarju pogosto ne najdemo informacij o pravilih obnašanja in družbenih normah, denimo o vljudnostnih konvencijah ali o pravilih pogovora s starejšimi od nas. Poglejmo si primer zapletene uporabe osebnih zaimkov v nizozemščini, kjer velja splošno pravilo, da uporabimo *je/jij* (ti) v neformalnem pogovoru z vrstniki ali mlajšimi od nas, vikalnico *u* (vi) uporabljamo za starejše od sebe in v formalnem okolju. Vendar jezikovna praksa na Nizozemskem razlikuje med uporabo tikalnic in vikalnic ne izkazuje več v tolikšni meri, kot to počnemo v Sloveniji. V Belgiji je položaj precej drugačen: v primeru tikanja ne uporabljajo zaimka *je/jij*, temveč *ge/gij* (ki na Nizozemskem, razen v arhaičnih besedilih, sploh ni v uporabi), in sicer samo v prvem sklonu ednine. V vseh ostalih sklonih za neformalne situacije uporabljajo *u*, ki je na Nizozemskem formalne narave. V nizozemsko-slovenskem slovarju je zato potrebno pojasnilo o uporabi teh zaimkov na Nizozemskem in v Belgiji, da bi uporabniku omogočili uspešno sporazumevanje v nizozemščini in preprečili kršenje družbenih norm.

gij	1 [na severu Nizozemske] [knjiž., zast.] [poudarj no, pri vikanju in tikanju, v ednini in množini] vi; ti Gij zult niet stelen. [bibl.] <i>Ne kradi.</i>
	2 [v Belgiji in na jugu Nizozemske] [pog.] [poudarjeno, pri vikanju in tikanju, v ednini in množini] vi; ti Gaat gij vandaag brood halen? <i>Greš danes ti po kruh?</i>

⁵⁰ K. Kavanagh: *Words in a Cultural Context*. »Lexikos« 2000, št. 10, s. 99—118.

u	<p>1 [pri vikanju] vi Bent u meneer Smits? <i>Ste vi gospod Smits?</i> We sturen u het boek onmiddelijk toe. <i>Nemudoma vam bomo poslali knjigo.</i> Met u heb ik nog niet kennismemaakt. <i>Z vami se še nisem spoznala.</i> Dank u wel. <i>Hvala (vam) lepa.</i> Zonder u zouden we dat niet kunnen doen. <i>Brez vas tega ne bi zmoogli.</i></p>
	<p>2 [povratno svojilni zaimek pri vikanju] se Hebt u u niet vergist? <i>Se niste zmotili?</i></p>
	<p>3 [v Belgiji in na jugu Nizozemske] [pog.] [deklinirana oblika zaimka] <i>gij, pri vikanju in tikanju, v ednini in množini</i> <i>vam; tebi; vas; tebe; vami; tabo</i> Ik heb het u toch gezegd. <i>Saj sem vam/ti rekel.</i></p>

Kot že omenjeno, so kulturnospecifični izrazi značilni za določeno kulturo. Predmeti, pojmi, pojavi, skratka njihovi nosniki pa so njen razpoznavni znak. Tako je denimo nizozemski izraz *Prinsjesdag*, ki bi ga prevedli dobesedno kot *prinčev dan*, funkcionalni prevod pa bi bil opisen: *vsak tretji torek v septembru, ko je sprejet proračun nizozemske vlade in na katerega držani poglavar slovesno otvori novo parlamentarno sezono in s prestola prebere načrte vlade za naslednje parlamentarno leto*⁵¹, značilen le za nizozemsko kulturno področje.

Primere raznolikosti kultur pogosto najdemo v kulinariki, kjer specifične jedi pri prevajanju povzročijo nastanek nanosniške vrzeli. To lahko pokažemo na primeru slovenskega leksema *prekmurska gibanica*, značilnega za slovensko kulturo, ki ga nizozemski govorec najverjetneje ne pozna, in če ga prevedemo zgolj kot (*Prekmurje*) *lagentaart* ali (*Prekmurje*) *gelaagd gebak*, po analogiji s pogostim prevodom v angleščino *Prekmurje layer cake*, ga bo asociiral s povsem drugačnim pojmom. Ker v nizozemščini ni popolne ali delne ustreznice za *prekmurska gibanica*, je potrebna nadomestna ustreznica, npr. kratka razlaga, kot *gebak van laagjes flodeeg met vier verschillende dubbel angebrachte vullingen van maanzaad, kwark, walnoot en appel*⁵². Treba je pripomniti, da nadomestna ustreznica ni edina možna ustreznica, kajti ravno v primeru *prekmurske gibanice*, tipične za slovensko kulturo, lahko v mnogih primerih tudi v prevodu uporabimo izposojenko, tako da slovensko poimenovanje prenesemo v tuji jezik, razlago pa dodamo v oklepaju (npr. na jedilnem listu).

⁵¹ S 30. aprilom 2013 je prišlo na Nizozemskem do menjave prestola, tako da parlamentarne sezone od septembra 2013 odvarja kralj Willem-Alexander, od 1980 do 2013 pa jih je dotedanja kraljica Beatrix.

⁵² Pecivo iz plasti listnatega testa z dvojno premazanimi s štirimi vrstami nadeva: maka, skute, orehov in jabolk.

4.3.1. Strategije podajanja nadomestnih ustreznih kulturnospecifičnih izrazov

Razlago tovrstnih izrazov v slovarju bi lahko opredelili tudi v sklopu teorije skoposa in funkcionalizma, ker je glavni cilj ustreznice čimbolj približati prejemniku. S problematiko prevajanja kulturnospecifičnih pojmov sta se v okviru prevajalske teorije ukvarjala teoretika Hönig in Kussmaul s Germersheimske prevajalske šole. Pod vplivom teorije skoposa sta oblikovala termin »načelo potrebne natančnosti«⁵³, po katerem je ustrezna mera natančnosti odvisna od funkcije, ki jo prevod opravlja. Hönig trdi, da mora obstajati ločnica, ko lahko prevajalec še varno izjavi: »To je vse, kar morajo moji bralci vedeti v tem sobesedilu«⁵⁴. Kje je ločnica, je odvisno od funkcije prevoda, vendar nadaljnjih smernic o približevanju le-tej Hönig ne omenja.

Ob izvajanju načela potrebne natančnosti se poraja vprašanje, kako kulturnospecifične izraze prikazati v leksikografskem okolju. Kje je ločnica natančnosti in do kod lahko sežemo, koliko informacij, koliko kulturnega, zgodovinskega in družbenega ozadja naj predstavimo pri ponazoritvi pomena kulturnospecifičnega izraza? Omenjeno načelo se sicer nanaša na prevajanje tovrstnih izrazov v vezanem sobesedilu, medtem ko v leksikografskem okolju takšnega sobesedila ni na voljo. Leksikograf tudi nima oporne točke, kako naj izraz obrazloži, da pojasnitev ne bi bila prekratka, nerazumljiva ali pa predolga in da ne bi vsebovala odvečnih podatkov, temveč točno in samo tiste, ki jih uporabnik potrebuje. Pri odgovoru na to vprašanje je pomembno imeti pred očmi slovar na spletnem prenosniku, kjer lahko kulturnospecifični izraz ne samo opišemo, temveč ga tudi upodobimo s pomočjo vizualnih in avdio pripomočkov: risb, fotografij, slušnih posnetkov in videov, hkrati pa lahko uporabnika za poglobljenejšo obravnavo z dodatnim klikom napotimo na nadaljnje integrirane leksikalne vire. Ti so uporabniku na razpolago na njegovo željo, saj mu lahko zadostuje že jezikoslovni opis izraza. Ker leksikograf nima na voljo nikakršnega sobesedila, iz katerega bi lahko uporabnik sklepal o pomenu izraza, mora v skladu s funkcijo slovarja v prvi vrsti podati opis kulturnospecifičnega izraza v J2, če gre za aktivni slovar oz. v J1, če je slovar pasiven. Med njima je razlika, saj bo opis v J2 praviloma krajši in jedrnatejši in če je le možno, neposredno vstavljen v besedilo. Opis v J1 je lahko načeloma obširnejši, saj je pasivni slovar že po naravi namenjen razlagi in opisu leksemov v tujem jeziku.

Rufus Gouws je preučil nadomestne ustreznice (afrik. *surrogaatekwiwalente*) v dvojezičnih slovarjih afriških jezikov v stiku z afrikanščino in angleščino ter ugotovil, da v njih prevladuje besedišče s kulturnospecifičnimi leksemi. Ne

⁵³ H.G. Hönig in P. Kussmaul: *Strategie der Übersetzung...*, s. 172.

⁵⁴ A. Pym: *Exploring Translation Theories...*, s. 168.

glede na primerjane jezike, ki so med seboj bolj ali manj oddaljeni, podobno tudi Zgusta, Tomaszczyk, Bugarski in Hohulin trdijo, da je razen v znanstvenih in tehničnih besediščih veliko leksemov kulturnospecifičnih, zato je potrebna previdnost pri predvidevanju popolnih ustreznice⁵⁵.

Pri podajanju kulturnospecifičnih izrazov v ciljnem jeziku leksikografi segajo po raznovrstnih enciklopedičnih razlagah. Sledi nekaj primerov tovrstnih razlag, ki smo jih vključili v *Nizozemsko-slovenski slovar*, upoštevali pa smo tiste lekseme, ki so se zdeli nepogrešljivi za razumevanje nizozemske kulture.

iztočnica	razlaga
burgerservicenummer	[okrajšava BSN] [na Nizozemskem] identifikacijska, davčna številka in številka socialnega zavarovanja
coffeeshop	[na Nizozemskem] gostinski lokal, kjer poleg brezalkoholnih pijač lahko kupiš in uživaš določeno količino mehkih drog
gedoogbeleid	[na Nizozemskem] vladna politika, ki dopušča kršenje zakonsko prepovedanih predpisov, npr. prodajo in uživanje mehkih drog, vendar le pod nadzorovanimi pogoji, politika dopuščanja
Gouden Eeuw	obdobje v zgodovini Nizozemske, ki približno zajema 17. stoletje, ko so bile nizozemska trgovina, znanost in umetnost vodilne v svetu in je v deželi vladala velika blaginja, Zlato stoletje
Koningsdag	[na Nizozemskem] kraljev rojstni dan 27. aprila, ki je dela prost dan
muisje	1 miška, majhna miš 2 [navadno v množini] sladkorna rožnata ali modra janeževa zrnca, ki jih potrosijo po z maslom premazanem okrogem prepečencu in ponudijo obiskovalcem, ko obiščejo novorojenca
nasi (goreng)	[iz malezijsčine] indonezijska jed iz popečenega kuhanega riža z zelenjavo
Poffertje	čisto majhna palačinka
polder	z nasipi zavarovan in izsušen svet, polder
Poldermodel	kultura dialoga in konsenza v nizozemski politiki v 90. letih 20. stoletja

⁵⁵ M. Benson: *Culture-Specific Items in Bilingual Dictionaries of English...*, s. 43–54.

rijsttafel	<i>glavna jed z rižem in številnimi prikuhami, predvsem iz indonezijske in kitajske kuhinje</i>
verzuiling	<i>stroga razdeljenost v svetovnonazorske skupine na Nizozemskem in v Belgiji (katoliki, protestanti (samo na Nizozemskem) in socialisti, (nekateri upoštevajo še liberalce) na vseh področjih družbenega življenja, zlasti v prvi polovici 20. stol., ostebritev</i>

Kulturnospecifične iztočnice v Nizozemsko-slovenskem slovarju pokrivajo različna področja:

- (a) kulinariko: iz mnogih leksemov *rijsttafel*, *nasi (goreng)*, *bami (goreng)* je razvidna kolonialna preteklost Nizozemske;
- (b) nizozemsko pokrajino (*polder*);
- (c) socialno, politično in gospodarsko ureditev:
 - svetovnonazorsko razdeljenost družbe predvsem v prvi polovici 20. stoletja, njeni ostanki pa so prisotni še danes (*verzuiling*);
 - dejstvo, da je Nizozemska kraljevina s parlamentom ter vlogo kraljice pri otvoritvi novega parlamentarnega leta (*Prinsjesdag*);
 - nizozemsko tolerantno politiko do drog (*nederwriet*, *cofeeshop*), ki skuša strogo ločevati med lahкими in težkimi drogami in prve izvzeti iz preprodaje ter s tem zmanjšati kriminal, in ki prepoveduje vsakršno posedovanje drog, čeprav posedovanje lahkih ne kaznuje, uporabo drog pa obravnava kot vprašanje javnega zdravstva in ne kriminala. Za takšno politiko do drog obstaja v nizozemščini izraz *gedoogbeleid*, politika dopuščanja;
 - politično kulturo dialoga in konsenza (*poldermodel*);
 - politiko vodnega gospodarstva (*waterschap*), ki se ne ozira na meje provinc ali občin temveč združuje 27 pokrajin, ki jih že od srednjega veka dalje določajo meje med vodnimi tokovi;
- (d) praznike: med najbolj priljubljenimi sta praznovanje Svetega Miklavža in Kraljevega dne (*Sinterklaas*, *Koninginnedag*, *Koningsdag*);
- (e) običaje in navade (*muisje*, *beschuit met muisjes*);
- (f) šolski sistem: (*atheneum*);
- (g) zgodovino: v zlatem stoletju (*Gouden Eeuw*) je bila Nizozemska najbogatejša in najmočnejša dežela in pomorska velesila v svetu.

V razširjeni in posodobljeni spletni različici Nizozemsko-slovenskega slovarja, ki ga pripravljamo, bodo nekateri kulturnospecifični izrazi, ki ponazarjajo slovenskim govorcem neznani pojem, pospremljeni tudi s slikovnim materialom, npr.:

beschuit (beschuiten)	<i>prepečenec beschuit met muisjes okrogli prepečenec, prema-zan z maslom in posut z rožnatimi ali modrimi sladkornimi janeževimi zrnici, ki ga ponudijo obiskovalcem, ko obišejo novorojenca</i>
--------------------------	---

Sklepna misel

Ugotovili smo, da imamo ne samo pri prevajanju književnega dela, temveč tudi pri prevajanju za slovar oprava s primerjavo med dvema kulturama in da sta prevajalec in leksikograf mediatorja med dvema kulturama in morata biti večča obeh jezikov ter enako dobro poznati obe kulturi, izvorno in ciljno. Prevodne ustreznice se nahajajo na kontinuumu med izomorfizmom na eni in anizomorfizmom na drugi strani, slednji predstavlja temeljni problem pri iskanju medjezikovne ustreznice. Od mnogoterih delitev ustreznice je za leksikografa najoprijemljivejša logična delitev na popolne, delne in ničte ustreznice, slednja pomeni največji izziv za prevajalca ali leksikografa. Razumevanje tovrstne odsotnosti ustreznice leksikografa lahko pripelje do povsem konkretnih rešitev v slovarju, kjer mora zaradi narave njegove zgradbe za vsako geslo vedno podati ustreznice, medtem ko se mnogokrat zgodi, da jih prevajalec vezanega besedila lahko preprosto izpusti ali se jim izogne, ne da bi to privedlo do izkrivljenega pomena besedila. Vrzeli so lahko leksikalne, slovnične ali nanosniške. Na primeru Nizozemsko-slovenskega slovarja smo pokazali na konkretne rešitve pri podajanju ničte ustreznice. Leksikalne vrzeli največkrat zapolnujemo s kratkimi pojasnili oz. parafrazami ali izposojenkami z razlago ali brez. Slovnične razlike kot posledice sistemske razlike med jezikoma zahtevajo transformativni pristop podajanja ustreznice, zato je pogosto opisom funkcij neposredno sledijo primeri rabe. Nanosniške vrzeli se nanašajo na kulturnospecifične izraze, zapolnimo jih lahko z nadomestnimi ustreznici, tj. raznovrstnimi enciklopedičnimi razlagami. Vse omenjene strategije reševanja problema ničte ustreznosti smo prikazali s konkretnimi primeri, ki izvirajo v največji meri iz *Nizozemsko-slovenskega slovarja*. Spopadanje z anizomorfizmom je pojav *par excellence*, ki dvojezično leksikografijo v tem pogledu uvršča tudi med primerjalne kulturne študije.

Adamska-Sałaciakova gre celo tako daleč, da trdi, da je »zaradi medjezikovnega anizomorfizma dvojezični slovar v strogem pomenu besede nemogoč« in da »je vse, kar lahko storimo, to, da podamo boljše ali slabše približke«⁵⁶. Pri dvojezičnih slovarjih lahko zato govorimo o osnovanosti na neizogibnem paradoksu, ali z besedami Adamske-Sałaciakove: »dvojezični slovarji v teoriji niso mogoči, v praksi pa so nepogrešljivi in nenadomestljivi«⁵⁷.

Sklenemo lahko, da se jezikovni sistemi med seboj vsekakor ne ujemajo, so pa primerljivi, na kar je med drugim opozoril Umberto Eco⁵⁸. To poleg besedilnih prevodov dokazuje tudi večtisočletna slovarska praksa, kjer preko primerjav med jeziki podajamo medjezikovne ustreznice, ki izražajo potrebe uporabnikov.

⁵⁶ A. Adamska-Sałaciak: *Meaning and the Bilingual Dictionary...*, s. 231.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ U. Eco: *Experiences in Translation...*, s. 135.

Anita Srebnik

Soočanje kultur v dvojezičnem slovaropisju

Povzetek

Ne samo besedila v prevodu, tudi dvojezični slovarji kot posebna vrsta besedil primerjajo med seboj kulturi izhodiščnega in ciljnega jezika. Prevodne ustreznice v geselskih člankih se nahajajo na kontinuumu med izomorfizmom na eni in anizomorfizmom na drugi strani. Le-ta predstavlja temeljni problem pri iskanju medjezikovne ustreznice. Od mnogoterih delitev ustreznice je za leksikografa najoprijemljivejša »logična« delitev na popolne, delne in ničte ustreznice, slednja pa pri prevajanju predstavlja najtrši oreh. Razumevanje tovrstne odsotnosti ustreznice leksikografa pripelje do povsem konkretnih rešitev v slovarju, kjer mora zaradi narave njegove zgradbe za vsako geslo vedno podati ustreznice, medtem ko prevajalec vezanega besedila posamezno besedo mnogokrat lahko preprosto izpusti, ne da bi to privedlo do izkrivljenega pomena besedila. Na primeru *Nizozemsko-slovenskega slovarja* prikažemo strategije podajanja ustreznice v primeru ničte ekvivalence med jezikoma. Spopadanje z anizomorfizmom je pojav *par excellence*, ki dvojezično leksikografijo v tem pogledu uvršča tudi med primerjalne kulturne študije.

Ključne besede: anizomorfizem, dvojezični slovarji, dvojezična leksikografija, prevodna ekvivalenca, ničta ekvivalenca, leksikalna vrzel, slovnična vrzel, nanosniška vrzel, kulturno-specifični izrazi.

Anita Srebnik

An Encounter of Cultures in a Bilingual Lexicon

Summary

Not only in translated texts but also in bilingual dictionaries as a special sort of texts the cultures of the source and target languages are compared. Translation equivalents in a dictionary range from a continuum between the isomorphism on the one side and the anisomorphism on the other. Anisomorphism presents a crucial problem in finding translation equivalents. Among the plethora of equivalent relationships the most tangible one for the lexicographer is the »logical equivalence relationship« according to which there are three types of equivalence: full, partial and zero equivalence, the latter being the toughest nut to crack. In contrast to a translator who can omit an individual word in a longer stretch of translated text without violating its sense, a lexicographer must provide an equivalent for every single entry word. The examples from the *Dutch-Slovene Dictionary* illustrate the different strategies of dealing with the zero equivalence. Solving the problems of anisomorphism is an activity *par excellence* which places bilingual lexicography also among the comparative cultural studies.

Key words: anisomorphism, bilingual dictionaries, bilingual lexicography, translation equivalence, zero equivalence, lexical gap, grammatical gap, referential gap, culture-specific terms.